

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL V.

(1 MARTIE 1871—1 MARTIE 1872).

Redactor: *Jacob Negruzzi.*

IASSI 1872.

TIPOGRAFIA TH. BALASSAN.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 6 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbinu, pentru Svițera, Belgia și Italia 15 franci; pentru Franția și Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu întregu, în Iassi la Tipografia Th. Balasan și la redacțiune, în Bucuresci la librăria Soccec et Comp.

SUMARIU.

Haimana cântecelu comicu de D. V. *Alecsandri*.
Studii asupra stărei noastre actuale; IV. de D. A. D. *Xenopol* (urmare).
O satiră de D. Vasile Pogor (tatăl).
Stări asupra Maghiarilor de D. I. *Slavici* (urmare).
Poesii populare adunate de D. M. *Pompiliu*.
Bibliografii.

HAIMANA

SAU PERMUTĂRILE IMPIEGATIILOR
Cânticelu comicu

Teatru represintă o piață în Bucuresci — Haimana în costumu de eamnă șede pe o valisă vechie.

Cine m'ar vedè ședendu calare pe o valisă, în mijlocul unei piețe, ar cutezà poate a crede că sunt unu vagabondu? . . . Ei bine, acelu cutezătoru nu s'ar înșelà! . . . Sunt unu soiu de vagabondu . . . oficialu, unu membru a biurocrației Statului Român, unul din acei martiri a politicei de la 1859 în coace, purtatu din locu în locu, după capriciul ministrilor, aruncatu din postu în postu ca o minge, postitu precum vedeți și neplătitu la vreme.

Sunt impieगतु
In veci mutatu
Și permutatu
Și strămutatu;
Fără răgazu
Intre Români,

Aice ađi

Ș'aiurea mâni;

Cercu în zadar

Pe locu a sta

Ș'am ajunsu chiar

De haimana!

Amblându cu șatra eamnă și vară

Când ici, când colo, cu vai ș'amaru.

Din toți boerii ce-au fcsțu în țară

Am remasu singuru boer. . . Șatraru!

(Se scoală de pe va'isă) Aveți gustu să cunoașteți jalnica mea tragedie? (Se inchină) Mă numescu din botezu Mihăluță, din neamu Spulberatu și din poreclă Haimana! . . . M'am născutu din țilele babei, pe când cntremurul celu mare; de aceea poate am fostu menitu a duce o viață atât de furtunoasă! . . . Să vedeți: acum patru ani m'am inamoratu de o vėduviță desperată care jurase ca să se infunde la monastire, dar cum mă zări . . . plecăciune! nită și monastire și pe reposatul și găsi cu cale să mă plece la jugul căsătoreșcu . . . Prin urmare sunt insuratu; am doi copilași care nu-mi samănă mie nici de frică; pe unu l'am botezatu Maximus-Trebonius-Pompilius-Neron-Caracala pentru ca să probezu că'su strănepotu de-a lui Traian, ear pe celalalt Juarez, pentru că cine scie? . . . poate

s'avemu și republică iu țară . . . Precum vedeți dar: Sunt omu cu familie, poate me'ți întreba unde 'mi e familia? Unde? . . . cu toată sărăcia mea, așu da bucuros unu irmilicu acelui care mi-ar spune incotro rătăcesce acum biata Săftica, soția mea, cu puii sei! Sermana! . De trei ani de când aleargă după mine, fără a pute da de urmă, și asta grație principiului de stabilitate despre care se pomenesce așa de des in Parla . . Palavramentul din București . . . Să vedeți: pân' a nu mă mușcă chiftirița ambiției de a servi Statului Român și pofta de a gustă din cașcavalul budgetului, trăeam cum trăeam . . . greu dar in huzur . . De când ansă mi-am datu glasul unui deputatu pentru ca să mă pue in păne . . și să capetu unu locu, trăescu . . . cei drept! mult mai greu dar fără nici picu de huzur.

Paingul are cîibu de matasă
Cărțița groapă, ursul birlocu,
Moron' n apă stă ca in casă
Și salamandra trăesce'n focu,
Eu n'am nici easă, nu am nici masă
Nici căt o plantă nu am norocu
Sparanga creșce pe stratu gustoasă,
Eu rădăcină nu prindu de locu.

La inceputu am fostu rânduitu sub-prefectu la Cahul! . . M'am sculatu de la Hărlău unde'mi aveam forul locuinței și am plecatu dîcîndu nevastei să vîndă totu in urma mea și să vie după mine in Besarabia . . Eră vara pe la Iulie, o vară de acele unde găinele facu ouă coapte! . După cincîșile de chinu, mortu, coptu am sositu la Cahul . . Ufff! . Mi-am luat u indată o casă cu chirie ca unu ce credeam in stabilitate, și m'am pus u treabă, vrîndu a da probe de capacitate, de onestitate, de activitate și de toate celelalte cuvinte late care sunt la ordinea șilei . . .

Ănsă nu apucau bine să intru in cancelaria sub-prefecturei și mă pomenii cu unu nou decretu care mă numea judecătoru la Turnu Severinului! . . Să vedeți: Camera dase unu votu de neincredere Ministeriului vechiu, și noul Ministeriu găsise urgent a destitui sau a strămută o mare parte din impiegați, spre a-și întări partidul in țară . . tertipu constituționalu! . Ce eră să facu? de la Cahul la Turnu-Severin eră departe, eu asemenea eram departe de a cunoasce legile . . ar fi fost dar logic ca să refuzu; ănsă trebea să respundu grabnic la increderea guvernului . . Am plătitu deci chiria casei pe 6 luni, am lasatu unu ravașu Săfticai ca să vie după mine in țara muntenească și am plecatu! . Trebe să vă mărturisescu că eram și curiosu de a cunoasce plăcerile voiajului pe Dunărea, și'n adevăru m'au mîncatu țînțarii de m'au prăpăditu . . Am ajuns la Turnu cu obrazul beșicatu, ănsă cu dulcea sperare că me voiu bucură de favoarele stabilităței capu de cucu eu! Uitasem că sunt impiegatu Român.

Sănt impiegatu
In veci mutatu
Și permutatu
Și strămutatu etc. etc.

La Turnul-Severinului am luat u ear o casă cu chirie și am mobilat' o frumos ca să nu fiu mai pe josu decăt muntenu; 'mi-am făcutu provisiu de lemne și de legume și vrîndu a da probe de patriotismu, de constituționalismu, de românismu și de toate celelalte ismuri care asemenea sunt la ordinea șilei, am inceputu a merge regulat la tribunalu, a mă imbracă in negru adecă a purtă doliul impričinașilor și a mă face că pricepu incurcātu-

rile procedurii; ănsă de abia începusem a me deprinde cu atmosfera puțin parfumată a tribunalului, de abia căpătaseam convingere că fie-care lege se poate restălmăci în mai multe chipuri, când eată unu procesu politicu!.. Să vedeți; Niște patrioți, fără posturi, se încercaseră a face sanche . . o revoluție, strigându pe uliți! gios uă, uă, uă, uă! Sus uă, uă, uă, uă! . . Unu caraghioslicu ca toate revoluțiile de la noi. — Administrația spărită ceruse ajutoru grabnicu la București; Unu regimentu de vânători plcase cu tunuri ănsă până a nu sosi la Turnul, polițaiul de orașu numai cu cinci dorobanți, hăituiseră revoltanții, ăi legasă butuc și'i dase peșchș procurorului. Eu considerându-i ca pe nisce suitarii de cafenea, am fostu de părere să-i achitămu pentru ca să nu le dămu o importanță de victime politice, dar guvernul găsi o pinia mea subversivă, și mă puse deocamdată în disponibilitate, rezervându-mi postul de polițaiu la Bacău. Haida! să mă strămutu acum de la Turnul-Severinului tocmai la Bacău, în vreme ce biata Săftică, după ce mă căutase pe la Cahul, venea să mă găsească în fundul Valahiei. Ce să fie? plătescu chiria casei pe unu anu, vându lemnele și legumele, lasu ear unu răvașu nevastei ca să vie după mine la Moldova, și plecu făcându-mi întrebarea dacă cuvântul stabilitate nu cumva însemnează strămutare? . .

Omu'n serviciu e jucărică

Frunță pe apă plutindu ușor.

Unu puf în aeru, pfff . . o nimică

Unu nume'n treacăt prin Monitoru.

Tot ce'i pe lume trece și pere!

Gloria trece precum unu noru,

Trecu oameni, visuri, plăceri, durere

Dar ca cu nime nu'i trecătoru.

La Bacău imi găsi Bacăul căci în vremea alegerii deputaților am scăpatu ca prin urechile acului din mâna unor libertași independenți, ănsă fiindcă nu isbutisem a face ca să se aleagă candidatul guvernului, am fostu strămutatu la Ismail! de la Ismail tocmai la Pitești, și de la Pitești tocmai la Dorohoi, și de la Dorohoi tocmai la Giurgiu, și de la Giurgiu tocmai la Mihaileni, și de la Mihaileni la dracu și de la dracu lătată-seu . . și biata Săftică după mine . . haide ha . . fără a putè da ochi cu mine de trei ani de țile!.. Am cutrieratu astfeliu toată România, închiriindu mereu la case și am trecut ca unu fulgeru prin toate ramurile... Judecătoru mă vrei? am fostu! Sub-prefectu mă vrei? am fostu! Polițaiu mă vrei? am fostu! Casieru mă vrei? am fostu'. . până și primaru, până și vameșu, până și impiegatu la regia tutunului din care s'au alesu numai fumu și scrumu . . Precum vedeți sunt unu omu universalu, ca toți compatrioții mei. În ce me'ți pune sunt gata să intru și ăncă și mai gata să esu; ănsă drept să vă spunu: am obositu ca unu calu de poștă ce nu'și are tainul de grăunțe la vreme. Lefușoara mea am primit'o pe la soroace, cu sconturi pe la jidani... Mi-e sinul plinu de mandate care au muceditu așteptându'și rândul de plată — Dar nu țicu ăncă nimică pentru că sunt acum chematu la București prin telegrafu tocmai de la Herța unde imi asceptam nevasta. Am venit aice cu drumul de feru a lui Strusberg . . Slavă Domnului! . . În sfârșitu am scapatu de căruțe de poște, de harabagii, de deligențe, și dacă este ca să fimu hojma strămutați, incalte avemu mijloace de comunicație răpede și sigură . . Am pusu 15 țile de la

Herța la București, am înghețatu, am muritu de foame, m'am troenitu, m'am struncenatu reu, dar eată-mă in capitală unde poate voiu capatâ unu postu cu stabilitate și voiu putē cântâ cu mulțămire :

Sunt impiegatu
 Srabilizatu
 Nu permutatu
 Nici strămutau
 Ci cu răgazu
 Intre Români
 Aice ađi
 Ș'aice mâni,
 De-acum oiu scii
 Pe locu a sta
 Și noi mai fi
 De haimana !

De-acum in dulce comoditate
 Am s'o ducu veselu, fără habaru;
 Să gustu plăcuta stabilitate
 Făr'a fi hojma ca cioara'n paru,
 N. B. (Trece unu impiegatu al Telegrafului)

Cine trece? A! unu impiegatu al telegrafului. Domnule, Domnule, ean stăi mă rogu. Nu cum-va ai in cutie vre-o depeșă de la Săftica, de la soția mea, pentru mine; D-lu Mihăluță Spulberatu căruia ăi ăice și Haimana? (cată in caetu) imi dai voe? examinează deosebitele depeșe) Domnului Coțcărescu fostu Casier la Pitesci, fugitu peste Dunărea cu banii Statului . . nu's eu . . D-lui Buzunărescu altu casieru idem . . nu'su eu . . . D-na Chirița Bărzoiu . . o cunosc, nu's eu . . Ha! eată o depeșă pentru mine! A fi de la sufletelul meu, de la Săftica, Șermana! de trei ani imi duce dorul!. (cetesce depeșă) „Fiindu destituitu din postul ce ocupi la Herța, e deprisosu să mai vii laBucurești“. (furiosu) Ce face? destituit! . . Cine'i subsemnatu? Ministrul! destituitu!!! (adresându-se cătră impiegatul telegrafului) A! Mă destitui, Domnule Ministru? pentru

ce? spune, pentru că in timpu de trei ani m'ai obligatu să inchiriezu 17 case și să le părăsescu fără a le locui? pentru că in timpu de trei ani m'ai silitu a fi unu agentu orbu a politicei D-tale, in locu să mă lași a fi unu simplu impiegatu care cată să-și indeplinească datoriile sale? pentru că din cauza capriciilor d-tale am fostu roșu cu roșii, albu cu albi, verde cu burtă verde, galbenu, fiști-chiu, de toate coloarele ca mahalalele Bucureștilor? (apucând de „brațu pe impiegatu) Dar scii D-ta că am ajunsu a fi nervosu decând mă afiu in serviciul Statului? Scii că mă apucă Duceăse pe pustii când vėdu unu plicu ministerialu, căci imi pare că cuprinde unu decretu de strămutare sau destituire? Scii că de la 1859 până astăđi s'au strămutatu și datu afară 33,343 de impiegați? . . i-am numeratu in Monitoru! . . A! imi dai blende nitam nisam, fără să te fi îngrijitu mai ăntăi a-mi plăti macar ce-mi ăști datoru! leafa mea, lefușoara mea de vagabondu oficialu?... Acesta-i regimul dreptății și a stabilității cu care ai promis sa duci țara spre bine (ridicându brațele in sus, telegrafistul fuge) Șermană țară! cu astfeliu de chibzueli nechibzuite ai ajunsu a fi satul lui Cremene și Parlamentul Palavramentu și eu de haimana! . Mai bine meseriașu, plugaru, negustoru, decăt impiegatu! Mai bine liberu decăt sclavu, mai bine să cântu frunđă verde ș'o lelea, Dragă-mi e Săftica mea, decăt să cântu rușinosu:

Sunt impiegatu... (nu șfirșesce cântecul)

(oșerindu-se) Brrr! (iși ia valisa pe umere și ese ăicându) Auđi! destituitu! inapoi la Herța., la Săftica! Spulberatule! (ese furiosu)

V. Alexandri.

Studii asupra stării noastre actuale. *)

Despre învățământul scolaru in genere și in deosebi despre acela al istoriei.

(Urmare)

Pentru a ne face o idee despre neraționalitatea sistemului de învățământu secundaru in genere și in specialu a celui ce este la noi, n'avem decât să aruncăm privirile pe programele de liceu, și să ne întrebăm de unde provin, din ce cauză se învață anume cutare sau cutare științe și nu altele, bună oară, pentru ce se învață trigonometrie, chimie, cosmografie și nu se învață statistică, noțiuni de dreptu și de economie politică. Fără a pune de locu in discuție care din aceste două serii de științe este mai necesară, numai atâtă vroim să constatăm că de siguru nu o cugetare rațională a condusu pe oameni a admite ca obiectu de studiu unele științe și a respinge pe altele, ci că numai mersul instinctiv al lucrurilor și înrădăcinarea obiceiului sunt izvorul de unde au eșitu programele noastre de astăzi. Căci de siguru nu va nega nimene că noțiunile de statistică și de dreptu au și ele măcar tot atâtă însemnătate ca și acele de trigonometrie și cosmografie, și că dacă se găsește de cuviință ca mintea tânăra să fie orientată in privirea locului ce omul ilu ocupă in universu, e cel puțin tot atâtă de folositoru ca să fie orientată asupra locului ce'lu ocupă omul aice josu intre oameni. Cerul cu stelele e departe de omu, și micu este rolul ce'lu joacă acesta in viața noastră de astăzi; legăturile omenesci însă incunjură pe omu din toate părțile; ori unde se'ntoarce se atinge de ele; ele sunt o mreajă care prinde adesa pe celu ce nu scie a umbla printre ele. Dacă ne ar mai trebui încă unu exemplu despre lipsa unei cugetări raționale in întocmirea programelor de învățământu, n'amu avé decât să ne gândim cum se învață alături istoria testamentului celui vechiu, cu espunerea creațiunei pământului după legendele evreesci, și geologia, care tratează aceeași materie pe base științifice,

punându pe profesori in trista pozițiune de a se desminți mutual, și pe elevi adesa in cofusie periculoasă, nesciindu pentru care adevăru să se pronunțe, pentru celu religiosu, sau pentru celu științificu, și mai la urma urmelor aducându-se discreditarea religiei in mintea tinerimei care de sigur totdeauna se va aplică mai curându la ideile susțiuute prin demonstrare decât la acele susținute prin autoritate.

Din cele espuse se va fi convinsu ori-cine că nu o cugetare serioasă și îndreptată asupra obiectului a făcutu pe întocmitorii programelor să le compună așa cum le vedemu astăzi, și într'adevăr ele s'au produsu intr'unu cu totul alt chipu.

La renascerea științelor tot învățământul avea de scopu studiul antichității; pentru aceasta atâtă necesitate erau limbile clasice, apoi cunoscințele celedalte trebuincioase pentru înțelegerea ideilor cuprinse in opurile scriitorilor antici, geografie, istorie, mitologie, gramatică, ș. a. Studile se și mărgineau la începutu in aceste obiecte pe lângă studiul religiunei, obiectu ce se'nțelegea de sine in timpurile credincioase in care au luat naseere programul nostru. Cu dezvoltarea științelor naturale și matematice in secolii XVII și XVIII se admiseră in școală și noțiuni de matematică și de științe naturale; apoi cunoscințele de istorie și de geografie începură a fi învățate pentru ele înșile, nu numai ca mijlocu pentru înțelegerea autorilor clasici; se mai introduse apoi studiul limbei naționale și așa se formă cu încetul programele studiilor secundare de astăzi, admitându-se in școală unele părți din științele ce se dezvoltău odată cu propășirea culturii, intru cât interesele bisericeii sau acele ale statului sau prejudețe de tot felul, permiteau o asemenea introducere. Căți nu sunt care și astăzi privescu ca o periculoasă inoire introducerea studiului geologiei in școli, și adesa școala trebuie mult să lupte pentru a căpăta dreptul de a introduce adevăruri in mintea tinerimei.

Programele de astăzi sunt deci unu productu istoricu. Mersul instinctiv al lucrurilor a determinatu formarea lor. In ele sunt urme a tuturor secolilor care au trecut de la renascerea culturii in Europa. Numai unu secolu în ș este slabu reprezentatu, acesta este secolul XIX cu

*) Veți Conv. Lit. No. 15 din 1 Oct. an. curentu.

sciințele care sunt productul seu, și timpul a sositu când scoala trebuie să deschidă porțile sale și ideilor ce elu au adus la lumină. Pasul celu ăntăiu, celu mai greu l'a și făcutu prin admiterea geologiei ca obiectu de studiu in liceu.

Acestu mersu instinctivu ănsă nu este mulțămitoru. Trebuie să ne dăm samă de scopul ce'lu are *scoala astăzi* și potrivit cu acestu scopu să intocmim programele de studiu lepădându ceea ce este invecăhitu, admițendu ceea ce este neapăratu pentru unu omu cultu din Europa in secolu al XIX-le. Eată problema de deslegatu.

Pentru a ne intoarce la țara noastră, apoi aice ne incredințăm și mai mult cum numai imitațiunea, mersul celu orbu a lucrurilor an determinatu intocmirea programelor. Ca toate aședemintele vieței noastre in genere așa și acele privitoare la învățămentu au fostu luate de la Franceji, bune sau rele cum erau, fără ca să se gândească cei ce le-au copiatu la vre-o modificare sau imbunătățire a lor, sau măcaru la o potrivire cu trebuințele noastre. Până unde au mersu lepădarea de judecată a oamenilor nostri, se poate vedē din faptul unicu poporului nostru că numai la noi limba și literatura țerei, multă, puțină cum e, nu este unu obiectu a învățămentu secundaru, ci se lasă numai in clasele primare ca obiectu preparatoru pentru scriere și citire in limba Română, faptu pentru a căruia esplicare mărturisim că avem numai unu singuru respunsu și anume, că limba Română nu eră prevădută in programele franceze care s'au copiatu și s'au introdusu in scoalele noastre!!.

După ce amu arătat u neraționalitatea sistemulu de învățămentu in genere și in specialu a acelu ce se află la noi, ne vomu sili a fixă pe basa rațională stabilită in partea I a acestei lucrări, care sunt obiectele de studiu trebuincioase pentru a formă unu bunu sistem de învățămentu secundaru, și modul cum ele trebuie propuse pentru a ajunge la rezultatul de dobânditu prin acestu învățămentu. Cu aceasta impreună vomu arată și defectele propunerii fie-cărui obiectu in specialu. Totuși necunoscându-ne cu totul competentți in toate materiile de învățămentu vomu căută a fixă numai prin fapte concrete ideile generale espuse mai nainte, trătându mai pe largu numai despre învățămentu istoriei. De doritu ar fi ca oameni mai competenți decât noi in celelalte materii a le învățămentu să le țrateze

in deosebi, arătându ceea ce ne vomu sili a arată din partea noastră *care obiecte și pentru ce anume sunt folositoare, și cum trebuie, propuse și învățate, pentru ca să producă rezultatele cerute de la învățămentu secundaru.*

Scopul celu ăntăiu al învățămentu secundaru este după cum amu spusu mai sus de a *invățu mintea să cugete in unu modu raționalu și precisu și să scie uși esprima in modu înțelesu cugetările sale.*

Pentru acestu scopu servescu 1) *limbele clasice*, 2) *logica și matematicele*, 3) *limba Română.*

Folosul studiulu *limbelor clasice* *) nu constă in aceea că să scim acele limbi pentru înțelegerea autorilor vechi. Pentru a putē gustă pe deplinu frumuseța clasicilor ar trebui o cunoscință a limbei lor care cu greu se poate cere de la unu scolaru; apoi dacă numai acesta ar fi scopul acelu studiu, elu nu ar fi afăt de neapăratu de vreme ce s'ar putē ajunge prin citirea unor traduceri bune. Dar cu totul altu este folosul celu tragemu din studiul acestor limbi.

Acestu studiu este o gimnastică a spiritulu analogă celei produse prin studiul logice și a matematicii. Toată insemnătatea studiulu acestor limbi constă in osteneala ce o pune spiritul pentru a pētrunde legătura cuvintelor și aceea a gândirilor autorulu vechiu; prin această osteneală se deprinde spiritul a urmă șirul logicu a gândirei, a gândi elu însuși logic ămbându după descoperirea unui asemens șiru. Silințele pe care le pune spiritul nostru de a scoate înțelesul ascunsu sub forme de limbă necunoscute, străine, avēndu de călăuzu in aceasta cercetare numai legătura logică a noțiunelor intre ele, este o indeletnicire care nu se poate inlocui prin nici unu altu felu de studiu. Și este de observatu că numai limbele clasice, adecă limbele moarte sunt acele care respundu in totul la cerințele unui asemens studiu; mai ăntăi fiindcă ele nu sunt vorbite astăzi ele nu potu fi învățate in modu instinctivu precum potu fi învățate limbele străine moderne, și tocmai aice stă totu folosul studiulu lor. In adevēru căud învățăm o limbă vie, o limbă care se vorbesce, căj ătăm cunoscința ei in modu analogu cu aceea a limbei naționale, adecă in unu modu mai multu instinctivu, fără să ne dăm samă pentru ce se țice astfelu cutare lu-

*) Veđi Maiorescu in Anuarul liceulu de Iasi din 1864.

eru și nu altmintrele, pentru ce cutare noțiuni stau în cutare legătură și așa mai departe. Invățătura unei limbi din viu graiu, din contactul cu formele ei astfel cum ele trăiesc în mintea poporului ce o vorbește din aușirea și repetarea frazelor și legăturilor de fraze particulare ei, esclude cu totul engetarea noastră asupra limbei însăși, asupra legăturii însăși a gândurilor, asupra formării cuvintelor ș. a. m. d. E lucru știut că gramatica cea mai puțin cunoscută este gramatica propriei limbi, și aceasta e foarte natural pentru că limba națională ne este cunoscută până la unu punct și fără ajutorul gramaticii. Studiul gramatical al limbei în genere este ceva absolut necesar, și acestu studiu nu se va pute face niciodată în modu mulțămitoru decât asupra unei limbi străine, și din limbele străine a nume asupra acelor acărora studiu instinctiv este cu totul cu neputință, deci asupra limbelor moarte a căror studiu este numai decât reflexiv, adecă nevoese engetarea și nu numai obișnuirea. Dacă în genere se pune prețu pe desvélirea puterei de a gândi, cu atâta mai mult când această putere are a se eșcută asupra însuși instrumentului esprimării sale, asupra limbei, atunci de siguru nime nu va negă însemnătatea studiului limbelor clasice. A cere escluderea lor este sa se atinge condiția cea d'ântéiu a ori căru studiu, esercitarea facultății gândirei, este a se slăbi basa pe care se rădică ori ce cultură.

Dacă privim acuma la programele noastre de învățatură și la metoadele de propunere urmate în predarea limbilor clasice, vom vedé cât de puțin corespundé ele cu scopul raționalu a învățaturii limbilor clasice, și prin urmare cât de nefolositoru este acestu studiu la noi.

Este pre cunoscutu că lucrul principalu pe care se pune prețu la noi este ca scolarul să știe a traduce cutare sau cutare autoru. Mijlocul cum ajunge la această traducere este consideratu ca secundaru; de aceea și de o bucată de vreme anu vèdutu introducându-se în școli traducerile juxta liniare a autorilor clasici, unu importu francezu diu cele mai periculoase. Prin aceste traduceri unde frazele sunt descurate cuvântu către cuvântu și totastfelu și traduse din latinesce sau grecesce în franțuzesce, se scutesce scolarul de ori ce osteneală în descoperirea șirului logicu a gândurilor. Prin aceste traduceri juxta liniare care s'au respânditu pretutindenea se *nimicesc* cu to-

tul folosul studiului limbilor clasice. Profesorii care își înțelegu menirea aru trebui să persecute aceste cărți periculoase cu toate mijloacele și chiar guvernul ar trebui să intervină în modu ce va găsi mai cu cale pentru scăparea școlilor noastre de acestu reu care ruinează învățământul clasicu în Franța și care amenință a împedecă pentru totdeauna desvoltarea lui la noi. Chiar întrebuițarea unor traduceri libere a autorilor clasici, deși nu trebuie permisă decât la nevoie este departe de a pricinui reul ce facu traducerile juxta-liniare, pentru că o traducere liberă nu scutesce pe scolaru de a umblă cu mintea lui după descoperirea înșirării gândurilor în autorul clasicu tradusu.

Dintre limbele clasice adoptate pentru învățământul secundaru, cea latină corespunde cu deosebire scopului acestui învățământu prin precisiunea logică și limpedeala cu totul deosebită a înșirării gândurilor. Cea greacă, bogată în forme, dar prin aceasta însuși multu mai puțin precisă, înfățosează alte folosinți. Ea servește mai mult la deprinderea minței cu acestu jocu variatu de forme, cu această însușire de a esprima aceeași gândire în multe și deosebite moduri, și în unu cuvântu desvoltă în unu modu minunatu fantasia, jocul acelu liberu al noțiunilor care este nu mai puțin necesar minței decât înlănțuirea lor cea logică. — Este însă evident că pentru a ajunge acestu scopu este de nevoie o indeletnicire cu limba greacă în o măsură tot atât ba poate chiar mai întinsă decât cu cea latină. Tocmai fiindcă limba greacă e mult mai bogată în forme, trebuie și mai multu timpu pentru cunoascerea și deprinderea lor, ba chiar o înțelegere mai deplină a limbei grece este de nevoie pentru ca mintea să poată profita de bogăția de forme a ei. — Din aceasta rezultă că ar trebui fixatu în programe unu cursu tot așa de întinsu și pentru limba greacă ca și pentru cea latină. În locu de aceasta ce vedemu? Unu cursu de vro trei ani, în care scolarul, cu multă osteneală, de abie începe a deprinde formele gramaticale, pe care e nevoitu să le învețe în modu pripitu, pentru ca deodată să fie pusu la traducerea lui Omeru, Tucidid, Platon ș. c., traducere pe care o face cu ajutorul juxta-liniarilor domnilor Sommer et C-ie.

Este acesta studiu sau jucărie? Nu se profanează scopurile cele mai sfinte a le omului prin o imitare sacă a formelor exterioare nu este timpul întrebuințatu pentru unu astfelu de studiu a limbelor clasice unu timpu cu totul perduto, timpn prețiosu al tinereței in care mintea culege din toate părțile elementele din care va fi compusă când va intră in viața cea mare?

Ce să mai dicemu despre complementul natu-ralu a învățământului limbelor clasice, despre-învățarea limbei Române. Ori cine cugetă cât de puțin înțelege că tot folosul ce'lu tragemu din studiul limbelor clasice este perfecționarea cugetă-rei și a facultăței esprimărei gândirilor iu *limba națională*. Dar pentru aceasta numai studiul clasicilor nu este indestulătoru, dacă nu este insoțitu de o indeletnicire cu limba națională, in care să se introducă treptatu și a măsuratu cu propășirea in studiile clasice, claritatea, legătura logică și bogăția de forme in esprimare ce le deprindemu de la limbele clasice. La noi ănsă tot atât de puțin se gândesce cine-va la aceasta ca la trebuința studiilor clasice io genere, astfelu că noi suntemu singurul poporu din lume care vroesce a'și cunoasce limba și a se servi cu ea fără a se indeletnici măcar cât de puțin u cu dēnsa. De aice urmează ca cei care esu din scoalele noastre potu să scie multe, una ănsă de siguru nu, anume să'și, esprime prin graiu și scrisoare in modu lămuritu, înțelesu și atrăgătoru gândirile sale in limba Română. Studi-induse pe cărți franceze sau traduceri rele, ascultându-se profesori care vorbescu in mare parte tot așa de necorect, necetindu-se niciodată puținele modele de stilu pe care literatura noastră le au produsu până acuma, nedându-se mai nici o valoare temelor in scrisu in ceea ce privesce limba și înșirarea ideilor, *se contribue ăncă din scoală la corumperea limbci Române*, astfelu că ori cine vroesce in urmă a se desbără de formele străine de care e plină și a găsi forme potrivite spiiinuli limbei și totodată potrivite pentru esprimarea celoru cugetate, trebue să se dedee unei grele osteneți acăria rezultate sunt arare ori cel dorite, pentru că după cumu amu mai spus'o, lucrarea inceată a scolei prin nimicu in

lume nu se poate inlocui

Să ne mai mirămu oare de stilul celu prea secu sau prea umflatu de lipsa unei legături de idei, unei cugetări raționale, care predomnesce in cele mai multe din scrierile noastre și care adese ori ajunge la așa gradu încât mai că te-ar pune in indoeală despre sănătatea deplină a minților ce le producu! Și să nu se creadă că acesta e unu reu micu. Din cauza lui nu au ideile la noi mai nici o inriurire, și de aceea sunt pururea invinse de interesu care nu se îndreaptă spre sufletul omului prin formele logice, prin argumentări puternice, clare și înțelese, prin o limbă precisă și bogată care să atragă mintea cetitorului și să o predispună pentru ascultarea de ideile conținute ci se lipesce de elu prin gădilirea patimelor sale, prin o lucrare oarbă pornită din instinctul ce'lu are omul de a căută de binele și indemănarea traiului seu personalu. Cât timpu ideile nu voru fi înfășoșate sub o formă potrivită, ele nu vor avē nici o inriurire in viața noastră ca poporu; ele voru fi aruncate la o parte din cauza formei celei confuze sau lipsite de gustu sub care se presintă; ba ăncă obicinuirea publicului de a se așteptă la lucruri reu scrise ilu va face să treacă cu nepăsare chiar excepțiunile ce s'aru putē ivi, și astfelu ideile voru remăuē la o parte, ear viața va fi condusă in jocul ei sgomotosu și turburatu de puterile oarbe și egoistice ale intereselor. — O formă potrivită ănsă nu'și voru găsi niciodată ideile la noi fără unu studiu seriosu a limbilor clasice și o ocupare consciințioasă cu limba națională. — Ertă unde constă importanța acestor studii pentru cine scie să o vadă.

La aceassa formare logică a mințel concură, după cum am spus'o mai sus și studiul *logice*i și a *matematiciei*. Aceste studii ănsă nu tindu atăta la cultivarea înșirărei gândirilor și a modului esprimărei lor, cât la întărirea însăși a facultăței omului de a cugetă, și mai alesu la esercitarea cugetărei abstracte, adecă a combinărei de noțiuni generale și nu numai la acea de fapte singuratice. Se recunoasce indată o mul necultu de pe nevoia ce simte de a-și calarifică ori ce cugetare prin exemple, prin fapte singuratice. E

greu ba chiar cu neputință de a-lu face să se convingă despre unu lucru prin o combinare a cător-va principii generale. Aceasta ănsă este o lipsă imensă: cugetarea numai prin mijlocirea de exemple, de fapte concrete este o cugetare copilărească, barbară; in timpurile noastre o asemenea cugetare este cu totul nemulțămitoare. Astăzi avemu atâte idei generale după care indreptăm interesele noastre cele mai de căpitanie, încât dacă nu vomu putē cugetă cu ele, dacă nu ne vomu indeletnici cu combinarea lor și deducerea urmărilor ce rezultă din o asemenea combinare, atunci vomu fi totdeauna in pericolu de a nu sci care este calea de urmatu in ocăra uiraa vieței noastre — Așa bună oară ideile economice joacă astăzi rolul celu mai mare in viața popoarelor, și aceste idei trebuie să fie cât se poate de răspândite in unu statu liberu care prin opiniunea publică e chematu a inriurlasupra guvernului in conducerea intereselor economice ale țerei; dacă acum nu va fi in stare publicul a umblă cu aceste idei — care sunt toate foarte abstracte, foarte deslipite de faptele concrete de pe care sunt deduse — atunci se nasce pericolul celu mare că nu se va sci niciodată cum trebuie urmatu in conducerea intereselor economice ale țerei; opinia publică nu se va putē formă, neputēndu niciodată, pe unu omu care e deprinsu numai a cugetă că: dacă vinde grău elu ia parale pe dēnsul — fapte concrete — a-lu face să înțeleagă că, esportarea materiilor brute din o țară, și importarea lor sub forma de fabricate pune pe țara ce o face, in atărnarea, in sclăvia altor țeri — idei abstracte. — Lăsându cu totu la o parte chiar înțelegerea noțiunilor abstracte inșile, susținemu, că chiar pentru unu omu care le înțelege, cugetarea cu ele, adecă combinarea lor in minte și deducerea rezultatelor este o lucrare foarte grea, pentru cei ce nu 'și au esercitatu spiritul mai multu timpu cu această cugetare abstractă. Ori cine au avutu a face cu oameni culți și cu oameni neculți scie cât de mare e deosebirea intre ușurătatea cu care ajungi a te înțelege cu unii sau cu ceilalți.

La această întărire a cugetărei abstracte contribue in modu eminentu studiul logicei și din sfera matematicii anume acelu al aritmeticii, dar

mai cu samă acelu al algebrei și geometriei inferioare. Trigonometria ne pare din acestu punctu de vedere cu totul de prisosu. Ea incurcă numai mintea scolarului cu o mare cătime de formule unde nu joacă atăta rolu cugetarea, cât memoria. Ea este departe de a infășoșă aceeași necesitate logică in demonstrare pe care o întâlnim in teoremele de algebră și de geometrie. Deci trigonometria dacă este de admisu in studiile secundare, ar trebui considerată numai ca o știință de ajutoru pentru studiul fisice și cosmografiei.

Din acestu scopu al studiului matematicelor se deduce ușor metoda de propunere. Toată atenția trebuie dată pătrunderii logice a teoremele și aceasta se ajunge nu prin învățarea pe de rostu a teoremele și a demonstrărei lor, ci prin esercitarea scolarului la deslegarea problemelor și la aflarea de demonstrări. Ori cine a trecut prin scoalele noastre scie ănsă dacă aceasta este metoda intrebuițată. Din contra se cere o memorisare oarbă a acestui obiectu care se indreaptă cu deosebire la înțelegere, și astfel, nu ne tememu a o spune, studiul matematicelor și mai alesu al geometriei este in cea mai mare parte a scoalelor noastre unu puternicu mijlocu de tămpire a inteligențelor.

In această privire reforma învățămēntului secundaru ar trebui să tindă la restringerea obiectelor de studiu, și învățarea acestora in unu modu inteligentu prin marea insemnătate dată deslegărei de probleme pentru care învățarea teoremele să nu fie decât unu mijlocu.

Cât despre folosul ce se deduce din studiul logicei pentru întărirea cugetărei abstracte, nici nu credemu că mai este nevoie de a se insistă, de vremea ce logică este știința relațiunei gândirilor inșile, deci știința mecanicele intelectuale. Neocupându-se de locu de cuprinsul gândirilor. ci numai de raporturile dintre ele, ea este cu deosebire menită pentru întărirea cugetărei abstracte. Greutatea ei ănsă, ca acea a tuturor obiectelor de pura cugetare sau filosofice, restringe folosul ce se poate căpăta din indeletnicirea cu ea, numai la capetele mai clare, apoi numai la mințile mai coapte, pe când matematica este o gimnastică bună pentru inteligențele de totu soiul și pentru ori ce vristă. Se'nțelege de sine că și logica, și mai alesu ea, trebuie studiată cu pătrundere și

nu pe derostu prin recitarea formulelor ei, barbara, celares etc. și compunerea mecanică a formelor silogismelor etc. Lipsa și defectele studiului logicei și a propunerii ei sunt mai greu de îndreptat de vreme ce ea presupune capacități deosebite pentru profesarea ei.

Atăta despre partea formală a învățământului secundar, despre formarea logică a minții școlarului.

Să venim acum la complexul de idei pe care școala trebuie să se silească a-lu introduce în mintea tinerimei, idei generale, după cum am explicat-o mai sus, care să rămână pentru totdeauna în spiritul școlarului ca principii pătrunse în sufletul său, ca elemente constitutive ale spiritului său care să-lu conducă atât în apărarea împrejurărilor vieții sale, a poporului său, sau a omenirii, cât și în scopurile practice ale vieții—idei generale care însă să fie învățate nu în modu papagalicescu, ci deduse cu încetul prin lucrarea inteligenței din nenumărate fapte singuratice expuse prin obiectele de studiu minții tinerimei.

Vomu avè de consideratu în această privire științele naturale adevă zoologia, botanica, mineralogia, geologia, fizica, chimia și cosmografia; apoi științele sociale, adevă câte se propun până acum: filosofia, geografia, istoria și cele care aru trebui să se propună: statistica, economia politică și dreptul. Conform scopului nostru vomu da o luare aminte deosebită istoriei pe care o vomu trată la fiinitul acestui studiu, împreunându cu ea trătarea studiului geografiei.

În ceea ce privesce studiul științelor naturale în înțelesul celu mai întinsu al cuvântului, vomu observă conform principiului stabilitu în partea I a acestei lucrări, că însemnătatea acestui studiu va constă în ideile generale care voru rămâne în mintea școlarului după eșirea lui din școală și după uitarea faptelor sau demonstrațiilor singuratice pe care se bazează. Aceste idei generale sunt *legile după care se produc fenomenele naturale*. Și mai înainte de toate ideea fundamentală care trebuie să se întipărească pentru totdeauna în mintea școlarului este ideea însăși de *lege*, ideea că există niște norme vecinice, nestrămutate după care își îndeplinescu regulat cursul lor toate fenomenele naturii, de la sistemele solare ce se'nvêrtu în jurul unui centru ne-

cunoscutu, până la respirarea plântelor și ale animalelor, la cristalisarea mineralelor și combinarea atomică a corpurilor. Totdeauna trebuie atrasă și mănuținută luarea aminte a tinerimei asupra acestei idei mărețe a unui universu ce se mișcă în întreaga lui splendoare, în nesfârșita lui bogăție și varietate, după legi nest vecinice, agenți neveduți a fenomenelor esteriore și pe care omul este chematu a le înțelege, a le descoperi și a le aplică spre folosul seu moralu și materialu, materialu: prin descoperirea raportului în care stau puterile naturii, folosirea de ele spre îndeplinirea trebuințelor sale; moralu, prin contemplarea și acufundarea minții în această măreață armonie universală din care să învețe respectul ideii de lege, ascultarea de normele fixe și nestrămutate după care se îndreaptă și mersul lucrurilor omenesci, normele sădite în adâncul sufletului său și pe care i le des-tăinuescu cugetul sau cugetarea spre îndreptarea lucrărilor sale întru împlinirea menirii omului pe pământu.— Numai din acestu studiu al naturii poate omul dobândi pe deplin ideea despre măreția și neinduplecarea legilor caue guvernă lumea; pentru că legile naturii sunt clare, se petrecu afară de om; ochiul seu e liberu să le contemple să le înțeleagă. Din contra, legile după care se îndreaptă mersul lucrurilor omenesci sunt puteri ce lucrează asupra însuși sufletului omenescu, ce'lu îndreaptă prin resimțirea binelui și a răului spre lucrarea conformă cu menirea sa; ele nu potu fi vedute cu limpedeală, studiate în liniștire de însuși acela în care lovescu, conștiința despre ele, despre puterea lor este întunecată în sufletul seu; elu le necunoasce, cade victima neinduplecatei lor țării, și turburându-se tot mai mult la fie-ce resunetu al lor în adâncurile ființei sale, umblă în nesiguranță, perde cumpătul purtării potrivite și se afundă din ce în ce mai mult în relele de care l'ar scăpă o purtare conformă cu cerințele legilor care ocărmuescu mersul lucrurilor emenesci.

Din aceasta stare ilu scoate contemplarea și înțelegerea universului și a legilor sale. Odată ce privirea este deprinsă, mintea învățată cu această idee de lege, atunci și în interiorul omului va vedè mai clar; legile după care se îndreaptă mersul omenirii voru fi descoperite, puterea lor recunoscută și ascultarea de ele îndrumată. Atunci și legile făcute de om pentru înlesnirea împlinirii menirii sale, legi pozitive care

nu sunt decât nedeplinele reflexe a legilor interioare, se voru bucură de o ascultare și unu respectu mai deplin; se va adânci ideea dreptului a statului, a familiei în mintea fie-căruia, pentru că fie-care nu va mai vedea în ele produse ale capriciului și a le întâmplărei, ci necesități decurgându din natura omenească precum decurge gruparea sateliților și a sistemelor solare din constituțiunea fundamentală a universului,

Această idee a unei ocărnuiri a lumii după legi este una din cele mai salutare pentru omene, și este una din cele înainte pe care profesorul de științe trebuie să o sădească în mintea tinerimei.

(Va urma)

A. D. Xenopol.

O SATIRĂ VECHIE.

D. V. Pogor ne-a comunicatu mai multe poezii găsite între hârtiile reposatului seu părinte care după cuprinsu și după formă ne face să presupunem că autorul este însuși bătrănu Vasile Pogor, părintele reposatu al amicului și colaboratorului nostru Bătrănu Pogor eră foarte cunoscutu în timpul seu ca autoru a mai multor satire, din care una asupra Domnului Mihail Sturza („*Neamu vine și neamu trece etc. etc.*“) publicată în „Focea pentru minte, inimă și literatură“ a D-lui Barițu și altele, precum și a unei traduceri foarte cetite odineoră a „Henriadei lui Voltaire“. În numărul de astați publicăm o satiră care are de obiectu Eughenismul din vremile sale și care de sigur are meritul literar.

Unu cântecu, pe care odă nu bine s'a poreclitu în limba ardelenescă, prost și slab alcătuitu. Fiând că, închide'n sine unu adevăru luminatu Lăsându ce-i rău, deoparte, eu unu l'am lădatu. La a șaptea despărțire, în versul celu din sfârșitu C'o corabie, Moldova, foarte drept a potrivitu Și că este hrentuită și aproape de sfarmatu Fără dreaptă cumpănire, este pre adevărat. Dar zdrobirea sa aceasta n'a să-i vie despre stânci, Nici din viforele mării cei amară și adânci, Ci numai din neunirea celor ce o cărmuescu Care'n locu să o pzească, ședū în ea și se sfădescu. În corabia Moldovei ceru cărmaci să fie toți Când intr'ensă nu se află muși indestni și piloți. Viforu fiindu, toți aleargă, și la cărmă năvălescū, Ear corabia în prada luciului părăsescu. Valul vine... covârșesce... cine scoate apa, nu-i, Cum a trage le frânghie nu se cade nimăru.

Vântul suflă... volburesce, nime nu adună până Scriptii crișă fără treabă, până se strică a lor dinți. Unii hoisa, alții ceala, toți numai de cărmă tragu Și fără a sei s'o indrepte, de densa se ținu șiragu. Până când, de silă multă și pe aceea o rumpu, Și apoi rămănu să'noate fără lucrul celu mai scumpu.

Dreapta cuvântare cere, unu să fie cărmaci Ear din ceilalți ori-care dreptu în slujbă și ghibaciū: Intr'unu stupu numai o maică-i, ear celelalte'su albini De aceea și de miere stupii sunt bogăți și plini. Pe trântori toți ei omoară, că sunt mulți și de prisosu. Și pe ordiniș afară ei svirlu sugrumăți frumosu. Trebui și în Moldova numai unu stăpănitoru Snpusu pravilei, și singuru în țară rănduitoru. Ear de la densul în urmă, d'opotrivă, ceilalți Toți inșii societății să se socotească frați, Și fără păreri zadarnici, porecliri fără finți, Ce cu scrumul invecchimei inzestrate, tămpescu minți Intr'o unire cu toții, după firesci vrednicii, Patriei lor să slujască la a ei nevolnicii. Doveditu fiindu în faptă, că vrednicia nu-i trupu Ca se meargă moscenire ca la bou sau ca la stupu. Ci că este o simțire care firea face daru Unor inși ce ea voesce să nu peară în zadar Este o alcătuire a nervilor care dau Unor crieri, o mișcare, ce alte trupuri nu au.

Pitt, Richelieu și Orlov, nu toți din nobili eșiți, Au fostu însă'n a lor veacuri mari politici, iscusiti; Huniat, Condé, Suvorof, n'au fostu fii de generali. Dar au stătutu ei în lume din cei vestiți mareșali. Omer, Virgil, Tasso, Milton, n'au fostu născuți din poeți Ear ei sunt părinți de stilhuri, oameni vestiți și isteți. Rea Silvia, vestala, pe Romulus l'a născutu Nu din vre unu erou mare; nici din viteazu cunoscutu, Rodu de libovu lă ră lele, sau cu unu palamaru, Sau cu vre unu popă leneșu ingrașatu lângă altaru, Invinsu numai de nestavul ce firea i-a fostu săditu, Prin viața tâlhărescă s'a făcutu barbatu vestitu, A aruncatu temelia *Rimului* infricoșatu Care tronuri și noroade, fără numărū a surpatu. Eată dar, Patricii Romei, fără osebire, toți, Sunt eșiți, după urmare, din răpitori și din hoți, Cu aceste însă toate Roma a născutu bărbați Ca acei ce nu scota astăzi Eugeniștii nostri frați, Căci boerii dimpreună, toți de-arū ferbe în cazanu Măndoescu să credu c'aru scoate unu Scipion African,

Dar apoi atăța Eroii și atăța Cesari mari Ceși aveau toți începutul, precum am țisu, din tâlhari, De și nu puteau să'nșire Dumneșei în a lor spiți, Fost'au mai puțin în lume oameni viteji și vestiți? Pentru ce oare, atuncea, boeri crai și împărați. Când se vedeau în robie și sub lanțuri incuțați, De la Romanii cei trufași spiți de neamuri nu cereau Ci numai cu umilință, poroncei lor se smereau? Pentru ce, și astăzi încă, pe atăța pași turcesci Boerii nu stau să cerce de'su din neamuri dvorenesci, Ci numai, care cum poate (când aceia se ivescu) Și cu a lor spiță 'ntreagă, și cu neamul boerescu,

Fugu ba încă și mai iute decât norodul celu prostu,
 Și le ȋicu că decând lumea tot supuși a lor au fostu ?
 Pentru că turcul responde cu a sabiei simcê
 Ce rētează, fără milă, ori-ce neamu nu i-a plăcê.

Pentru ce măcar pe Grecii ce vineau a ne'npilă,
 De Evghenia vechimei nimene nu-i intrebă,
 Ci cu dēnșii impreună, chiar dac'aru fi fostu pēscari
 O aveau drept cinste mare de-a fi boeri... și tălhari.
 Pentru că purtau și Domnii și sabie și topuz,
 Și scieau să ȋică bine „De sunt Imanu, sunt Domuz.“
 Apoi eată că și neamul, ori cât de vechiu și inaltu
 Că-i intocmai ca nimica, de ȋutere desbracatu.

Ănsê aceasta n'ajunge, mai este de socotitu
 Și Evghenia in sine ce are deosebitu.
 Cum și cine se cuvine de a fi incoronatu
 Și o așa osebite, de unde ne s'a iscatu.

Sfântul Grigorie ȋice unu cuvēntu adevēratn,
 Ce se vede cumcā-i este de duhul sfātu insuflatu,
 „Eugheniști au fostu aceia care-acuma sunt pāmēntu
 „Ear acei ce trāescu astăȋi sunt, curat ceea ce sunt,“
 Adicā, se înțelege numai pe cât vrednicescu,
 Ei intru a lor persoană, fără nume strămoșescu.
 Și dovada este fața: că turcii, când au venitu
 N'au intrebatu istoria veacului ce s'a sîrșitu,
 Nici n'au zăbovitū să facă cercetare d'amēruntu
 De-a slușbașilor lor trageri cum au cursu din inceputu
 Treabă au cerutu de față de la cei ce s'au aflatu,
 Cărora și respălăire, după faptă drept le-au datu.
 Aceasta-i deosebirea, și'n acest feliu diinceputu
 Eughenia, decând lumea, și 'n totu locul au avutu.
 Ori și cine-a slujitu țara indată a fostu plătitu.
 Ear datoare nimănuia in veacuri nu s'a robitu,
 Căci ea are trebuința de slujbă și de barbați,
 Nu de oameni cu porecle și cu titluri inzestrați.

Din neamu prostu și fără stare, rāndașu la unu bucataru
 Cum-blai, lasă tăciunii și pirostii și gratari,
 Și o sabie incinge, se pornesce spre resboiu,
 Și, fără s'arete spițe, intr'al Mongolilor toiu
 Ca unu erou se aruncă, ȋi sparge desevēșitu
 Stērpesce încă și vrajba ce țara a fostu topitu
 Și acoperitu de slavă, viteazul biruitoru
 Pe al Chinei tronu se sue, ca al ei mântuitoru,
 Și cu dreptul biruinței si cu dreptu de mântuitu,
 Rāndașul bucătăriei se facu unu craiu slăvitu
 Fără chrisoave și titluri, fără strămoși înșirați
 Căștigāndu toată dreptatea Chinejilor împērați.
 Pentru ce oare, atunce vre unu din Maadarini,
 Sau din Hani, Mārzaci, și alții din tataru, și Dvorenini
 Cu a lor drepturi in toate, nici unu n'a inceputu
 Ceea ce bucătărașul, fără drepturi a făcutu ?

Corȋucavas, și acesta, din neamul seu drept Romānu
 Nāscutu intru a Moldovei sfeșietu atunce sinu,
 Porcaru prostu, și de risu încă, intre ceilalți porcari,
 S'a arētatū mântuirea ticăloșilor Bulgari.

Căci a lepădatu din mână ghioaga cea de p rcăritu
 Și a lnatu cărmuirea unui norodu osinditu,
 A biruitu, in resboae pe prădătorii Nohai,
 Și a căștigatu dreptatea ce aveau Bulgarii crai.

Studii asupra Maghiarilor.

(Urmare)

Religiunea păgână a maghiarilor a fostu o
 sectă din Zoroastru. ȋeul lor celu bunu eră
 „Iezden“ și față cu acesta „Nebunul“ „Ar-
 mānoy“ (pers. Ariman.) Aveau afară de a-
 ceia, ca toate popoarele resboinice, unu ȋeu
 naționalu, pre „ȋeul resboaelor“: „Hadur“
 (Had-oaste, ur-domn — Herr der Heerscha-
 aren). — E de prisos de-a atinge, cumcā jert-
 fele lor (de căi albi mai cu samă) se de-
 deau ȋeilor pe coline și mai cu samă in ȋori
 la resăritul soarelui. (Șisoarele ilu divin sau,
 in tocmai ca și focul.) Funcționile religioase
 erau in mână lui „Tāltos“, care aveau la ei
 o pozițiune cu totul analogă cu a magilor
 persani; ei erau deodată judecători, auguri și
 consiliari. — La Maghiari n'a fostu poliga-
 mie; din contra ei își respectau soțiile, cum-
 părate cu bani. „Feleség“ „jumătate“ așa-și
 numesce maghiarul soția) dovedesce cumcā la
 maghiari de mult aveau muerea și barbatul
 drepturi egale (incāt poate fi la ei vorba de
 dreptu.)

In viața lor privată, ei n'au pututu fi decât
 foarte simpli. Acoperișul locuinței lor eră ce-
 rul lui Dumneȋeu, imbrăcăminte, peile de
 vită (pentru cei mai de frunte de fiară), și
 nutrimentul aceea ce produce natura fără
 o lucrare mai insemnată a omului, adecă:
 lapte, carne, pesci și niscai poame pădurețe.

Nu se poate contata, e ănsă de eređutu, cumcă maghiarii aveau pe acestu timpu oa-reși-care modu de scriere uumitu Ekívás (scriere de crestături, rēbușu). Aceasta primitivă formă de scriere convine cu totul cu studiul naturalu al maghiarilor de pe atunci.

Cercul ideilor acestei națiuni nomade a fostu foarte ăngustu, ceea ce se poate vedē din mulțimea cuvintelor străine și numărul micu de cuvinte asiatiche din limba maghiară de ađi. Duri au trebniťu să fie acești oameni, tocmai pe căť și liberi, fiindcă nu există in limba lor nici cuvēntul „duru“ nici „finu“ nici „liberu“. *)

Aceasta a fostu starea maghiarilor nainte de-a fi crescinați. E de cređutu, cumcă religiunea a reformatu răpede viața maghiară; această reformă n'a pētrunsu ănsă păn'in a-dăncul spiritului naționalu: in viața lor vedemu pănă și ađi ăncă forme asiatiche.

Sub regii din familia arpadiană vedemu mai mulți clericali din Ungaria stăndu la nivelul culturai europene. Acestia nu au fostu ănsă nici-decum espresiunea spiritului naționalu; ei erau cea mai mare parte străini aduși de regi in țară, sau de nu, următorii acestora.

Mai este unu tērēmu pe care aflămu urmele spiritului maghiaru din această epocă. Deja Hunii aveau datina de-a ținē ospețe mari după fie-care luptă **) La aceste petreceri cāntau apoi poeții populari (dacă-i putemu numi așa) despre faptele eroilor țilei. Aceste cāntări s'au păstratu pănă pe acestu timpu in memoria poporului, eară datina cāntăreșilor

s'a desvoltatu intr'o direcțiune foarte frumoasă. La curțile regilor și magnașilor vedemu pretutindenea căte unu „Enekes diák“ care cāntă mai bine ori mai rău. — Ađi are literatura maghiară unu număr mare din remășițele acestei poesii primitive: ele sunt cea mai mare parte de caracteru liricu, — foarte puține spice. Caracterul naivu, formele simple și marca originală ale acestor remășițe lasă todeauna in cetitoru o impresiune plăcută.

Pe alt tērēmu n'a fostu activu spiritul maghiaru. Unu monumentu de mare insemnătate etimologică mai are de a fi pomenitu, ca cea mai veche scriptură. Aceasta e o vorbire funebră cam de pe timpul lui Stefan I (Secolul XI) *) pentru noi nu are această vorbire nici o insemnătate fiindcă nu e concepțiune originală.

Cam pe la inceputul secolului al XV cade poesia maghiară. Pretutindenea vedemu o amestecare a ideilor profane și religioase. Ridicāndu-se sub domnirea regilor din casa Anjou eară mai cu samă sub Mateiu I cultura in Ungaria, vedemu desvoltāndu-se in locul poesiei căđute in extremități o prosă frumoasă, care ajunge in arhiepiscopul Pazman (clasicul timpului seu) la desvoltarea definitivă. Caracterul acestei prose eră religiosu — filosoficu. (Traduceri din sânta scriptură și puține originale.)

Cultura eră pe acestu timpu centrală: foarte puține instituite de cr scere in țară și foarte puțini crescuți in străinătate. Puținele oficie din țară erau ocupate parte de străini, parte de indigeni, care nu sciau nici ceti. Cultură

*) Notiunea libertății e negativă. Numai acela scie ce-i libertatea, care cunoasce nelibertatea.

**) Scriitorii Romani și Goși ni vorbescu despre aceste ospețe (Veđi Niebelungen).

*) „Latiatuk flejm zumtukhel mik vogmuk,“ astăđi: „Latjatok feleim mik vagyunk“

puțină eră la cleru. Cultura eră privile iată și tocmai prln asta mărginită.

Afară de aceasta s'au produsu foarte mult in Ungaria in limba latină — de nisce stră- ini din Bologna, Paris și Krakovia, acestea nu sunt ănsă produsele spiritului maghiaru. Unor asemenea li se poate atribui avântul spiritualu de pe timpul regelui Mateiu și s'ar fi pututu atribui cultura, ce ar fi urmatu după aceasta, de nu ar fi decăduțu Ungaria după moartea lui Mateiu. (Mateiu voeă să inființeze o universitate in Buda și aveă o bibliotecă de curte, in care erau mai mult de 40,000 volume — ađi cea mai mare parte in Anglia și Constautinopoli.)

Pe timpul resboaelor turcesci a fostu in Ungaria ce a fostu pretutindenea: religiunea și turcii au fost ideile conducătoare pentru doi secolu intregi. Dacă se iveă ici coela câte unu fenomenu pe orizontul spiritualu, acesta eră efemeru și-și perdeă insemnătatea in turburarea generală.

Sub domnia Impărătesei Maria Teresa, Ungaria veni in mai de aproape atingere cu Germania vecină. {Colonisările multe, legăturile strinse ale maghiarilor magnați cu curtea și favorul de care se bucură nobilimea maghiară din partea Impărătesei erau cei mai puternici factori pentru a ridica cultura in Ungaria. Acesta e timpul, in care se naționalisă cultura in Ungaria dacă potu numi așa despărțirea ei de biserică.

In această fasă a dezvoltării se găsea Ungaria, când Iosif II voi a introduce principiile sale mari cu care fără a recunoasce privilegie, ci numai drepturi pentru toți, dădu de cea mai mare rezistență in națiunea maghiară. Opozițiunea maghiară a isbutitu a silii pe nobi-

lul domnitoru de a nimici nainte de moartea sa cea mai mare parte a instituțiunilor salutare ce introdusese.

Amu văduțu mai sus, cum s'a dezvoltatu din această reacțiune politică una socială.

Puțina cultură, care eră in Ungaria, eră curat germană și amenință națiunea maghiară cu asimilare. Nu e de negatu, cumcă o asemenea credință este foarte problematică, națiunea magiară ar fi fostu ănsă — de nu mai mult — impiedecată in dezvoltare prin influențele germane, dacă voimu a recunoasce cumcă o dezvoltare trebuie săfie națională. *) Consciința națională se desceaptă in maghiari și creează unu timpu, care merită a fi numitu de scriitorii maghiari „mare“ (Nagy idök nagy emberek — timpuri mari și oameni mari.)

Fără multă înțelepciune conducătorii mișcării naționale al maghiarilor au pututu pricepe, ceea ce noi românii nici până ađi se pare că nu putemu înțelege indestul: cumcă spre a se dezvoltă o națiune trebuie ca toate clasele ei sociale să rămână intr'o armonie spirituală și că asta nu se poate decât lăsându cultura să iasă oare-cum din spiritul naționalu al claselor de josu. — In aceasta ănsă merseră ca totdeauna și c'an toată calea, până la extremitate: toată inteligența se făcū „betyár“; chiar incarnata lor aristocrație incepū a luă usurile, imbrăcăminte și modul de viață a țeranilor. De care logică adăncă fū condusu acestu zelu credu că o pricepe ori care

*) Individul rezultă din sine. Au nu suntemu noi inpedecați in dezvoltare prin influențele maghiarismului? Maghiarii singuratici s'au pututu dezvoltă prin influențe germane, nu ănsă națiunea maghiară,

dintre noi ați mai bine de cum au priceput'o maghiarii pe atunci. Ei erau conduși de unu zelu orbu, al cărui reflexu fidel ilu vedemu in toate productele spirituale ale maghiarilor din această epocă. Odele lui Berzsenyi, poesia lui Vörösmarty, lira lui Petöfy sunt cele mai marcante expresiuni a unui naționalismu estravagantu, care ignorează totu afară de sine.

(Va urmă)

I. Slavici.

—

P O E S I I
populare de peste Carpați.

—

BADE PE CÂND

—

Bade pe când nu iubeam
Unde me culcam, dormeam,
Dar de când eu te iubescu
N'am capu să me odihnescu.
Până nu te-am cuoscutu
De patu moale n'am sciutu,
Me culcam pe cărămidă
Pe vatră la focu in tindă
Și me sculam mulțămită ;
Dar acum amar de mine
Ori ce-oiu face nu mi-e bine,
Punu capul pe patu de pene
Și 'mi pare că'lu punu pe lemne.

—

PLECAREA

—

Tu te duci bade sêrace,
Dar cu dorul têu ce-oiu face
Că me arde și me coace ?
Bădișoru ie-mă călare

Pe murguțul dumitale.
De ți-a cădè cu rușine
Fă-me brău pe lăugă tine,
De ți-a părè brăul greu
Fă-me lumină de seu,
De ți-a fi că m'oiu topi
Și de mine țe-i lipsi
Fă-me lumină de ceară
Și me pune subsuoară,
Că pe unde'i inoptă
Eu frumosu ți'oiu lumină
Și de cină ți-oiu gata.

Când vei ride
M'oiu aprinde,
Când vei plânge
Me vei stinge,
Cine va de te-a'ntrebă,
Voinicele Dumneata
Ce'i cu lumina d'asta,
Bade tu să'i spui așa :
— Asta lumină'i o stea
Mândruța din țara mea.
Asta'i lumină de ceară
Mândruța dintr'a mea țară,
Asta'i lumină de seu
Mândruța din satul meu.

—

SPUNE MÂDRĂ. . .

—

Spune mândră maică-ta
Să'și inchidă ulița
Totu cu linu și cu pelinu
Să nu ne mai întâlnimu,
Să ne 'ntălnimu rare-ori,
Toată țiua de trei ori,
Și s'o 'nchidă totu cu glaje ¹⁾
Că de mine nu s'a spârge
Numai sămbëta odată
Duminica țiua toată.

¹⁾ Glaje înseamnă sticlă.

FLORICICĂ. . . .

Florinică din poiană,
Astă iarnă eră iarnă
Și ningeă de prăpădeă
Și badea la noi venea.
Florinică foaie-amară
Acuma'i vreme de vară
Acuma'i bine și cald
Și bădița ne-a uitatu.

LA FONTÂNĂ. . . .

La fontăna cerbului
Eată boii bădiului
Șuerându elu trage apă,
Și frumoșii boi adapă,
Nu'i adapă de setoși
Ce-i adapă de făloși,
La juguri,
Cu ciucuri,
La restaie
Țingălaie, *)
La tăngele
Cărugele *).
— Dragul nanei *) bădișoru
Dac'ai face pe-al meu doru,
Când vei treci pe la noi
Pune clopote pe boi,
Pune, bade, pe toți șase
In șinore de mătasă,
S'audă nana din casă,
Că de-a fi nana pe moarte
S'a sculă in doue coate,
Și de-a fi nana la focu
S'a trage pân' la oblocu. 4)

*) Țingălău: clopoțelu.

*) Cărugelele sunt o floare de grădină foarte favorită a Românului. Pe aici aceasta floare de culoare galbenă poartă numele de *Vezdoagă*.*) Nană peste Carpați și mai alesu in părțile Crișurilor se dice la fete și neveste in locu de *lele*.

*) Oblocu: fereastă.

SPUNE-MI. . . .

Spune-mi mândră, ce gândesci
De la față 'ngălbinesci.
Și veselă 'n veci nu ești?
Spune-mi mândră ce ți-e gândul
De ți-e fața ca pământul
Și cu ochii cați mormântul?
— Bucurosu, bade ți'ășu spune
Dar mi-e frică și rușine. . .
Sunt cu gândul tot la tine!

M. Pompiliu.

BIBLIOGRAFIE.

- Noapțile lui Ioung*, traducere, ed II Bucuresci, Wartha; pr. 2 l. n.
I. M. Bujoreanu, Codul Comunalu, ed. II, 1 vol. 8, 1871, Bucur. Socec, Ioanid etc. pr. 6 l. n.
Lucrările afacerii Strousberg a Ministeriului de finanțe 1 vol 4, 1871, Bucur. tip. statului.
S. Mihălescu, Compendiu de istoria naturală p. cl. IV prim. ed. III, I vol. 8, 1871, Bucur. Socec, pr. 1 l. n.
Misiunea căilor ferate Române, studii politice, economice etc. 1 vol. 8, 1871, Bucur. Daniilopolu; pr. 4 l. 50 bani.
Zamfirolu, Franciada, poemă. Cantul III, Bucur. pr. 1 l. n.
G. Pavloff, Emanciparea meritului și a capicității. Broșură 8 micu, ed. di luxu Iassi 1871, tip. Goldner.
M. Cornea și J. Cornea, Revistă practică de dreptu Român. Broșură 1 Noemvrie, 1871, Iasi. Abonamentu pe anu (12 broșuri) 20 l. n.
E. Bacaloglu Elemente de fisică, și Elemente de algebră, Bucuresci.

CORESPONDENȚA.

D-lui N. Petru, in... Poesiile populare trimise s'au rătăcitu. Vă rugămu să scusați, și să trimitiți o altă copie.

Unei abonate Iassi. Incercările sunt pre june încă, deacea cu părere de rău nu se voru publică
Red.